

Jeugdmonitor + rapport

juni 2005

Eenzaamheid bij kinderen

De Jeugdmonitor Zeeland is een samenwerkingsverband van de Provincie Zeeland, de 13 Zeeuwse gemeenten en verschillende instellingen die op het gebied van jeugd werkzaam zijn.

De Jeugdmonitor Zeeland brengt de leefwereld van de Zeeuwse jeugd in kaart door gegevens te verzamelen over kinderen en jongeren van 0 tot en met 23 jaar.

De primaire doelstelling van de Jeugdmonitor is het voorzien in gegevens en informatie ter ondersteuning van (jeugd- en onderwijs)beleid van gemeenten, provincie en jeugdmonitorpartners.

Hoofdverantwoordelijk voor de uitvoering van de Jeugdmonitor Zeeland is Scoop, Zeeuws Instituut voor Sociale en Culturele ontwikkeling. Scoop werkt in dit project samen met verschillende partijen, waaronder GGD Zeeland, de Regiopolitie Zeeland, het Regionaal Pedagogisch Centrum Zeeland, Stichting Bureau Jeugdzorg Zeeland, Sport Zeeland, en de Regionale Meld- en Coördinatiefuncties op het gebied van voortijdig schoolverlaten.

Het belangrijkste kanaal voor het bekend maken van de verzamelde informatie is de website www.jeugdmonitorzeeland.nl. Een ander initiatief is het uitbrengen van korte themarapporten. De gegevens in dit themarapport zijn vooral afkomstig uit de 'Enquête Jeugdmonitor Zeeland - Groep 6 Basisscholen 2003'.

In dit extra themarapport wordt ingegaan op de problematiek van eenzaamheid bij kinderen. Eén van de aanleidingen hiervoor was de lezing van de heer Klopogge, directeur van Sardes, tijdens de conferentie 'Kinderen spreken de waarheid' in 2003. Klopogge wees er tijdens zijn inleiding op dat er meer aandacht moet komen voor eenzaamheid onder kinderen. Hij gaf aan dat het waarschijnlijk om een klein aantal kinderen gaat, 'een paar procent', maar dat er grote gevolgen uit kunnen voortkomen.

In het onderzoek naar de omvang en achtergrond van het thema eenzaamheid bij kinderen staan de volgende vier vragen centraal:

1. Hoeveel eenzame kinderen zijn er in Zeeland?
2. In hoeverre is er verschil tussen eenzame kinderen en niet-eenzame kinderen op het gebied van persoonlijk welbevinden en gezondheid?
3. In hoeverre is er verschil tussen eenzamen en niet-eenzamen als het gaat om pesten, schoolbeleving, vrije tijd en geld?
4. In welke mate hangt eenzaamheid samen met achtergrondkenmerken van de kinderen, zoals geslacht, gezinssamenstelling en sociaal-economische achtergrond?

definitie

In de enquête onder Zeeuwse kinderen in groep 6 wordt niet rechtstreeks gevraagd naar eenzaamheid. Wel zijn er een aantal vragen die een indicator kunnen zijn voor eenzaamheid. In vraag 45 wordt gevraagd of men een vriend(in) heeft aan wie men alles kan vertellen en in vraag 46 of er andere mensen zijn met wie men kan praten als men ergens mee zit. Dit correspondeert met een belangrijk kenmerk van eenzaamheid, namelijk het ontbreken van *betekenisvolle* sociale contacten (Hortulanus e.a., 2003).

Op basis van deze twee vragen kunnen we een driedeling maken. *Zeer eenzaam* noemen we kinderen die noch een vriend(in), noch iemand anders hebben om 'alles' mee te bepraten. *Beperkt eenzaam* zijn kinderen die geen vriend(in) hebben, maar wel een ander persoon, bijvoorbeeld vader of moeder, om dingen mee te bespreken. *Niet eenzaam* zijn de kinderen die aangeven in ieder geval een vriend(in) om mee te praten.

aantal eenzame kinderen

Uitgaande van de bovenstaande definitie blijkt dat bijna 3% van de kinderen in groep 6 als 'zeer eenzaam' kan worden beschouwd. In totaal gaat het in Zeeland dan om ongeveer 135 kinderen in groep 6. Zo'n 13% kan worden gerangschikt onder 'beperkt eenzaam' en ongeveer 84% is niet eenzaam. Kinderen in groep 6 zijn meestal 9 of 10 jaar oud. Als deze gegevens zouden gelden voor alle kinderen in de leeftijd van 7 tot en met 12 jaar dan gaat het in totaal in Zeeland om zo'n 800 kinderen die zeer eenzaam zijn.

Helaas zijn er geen landelijke cijfers over eenzaamheid onder kinderen beschikbaar. De Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling komt op 3% uiterst eenzamen voor de Nederlandse bevolking (RMO, 1997). Een recentere studie naar sociaal isolement noemt een percentage van 6% sociaal geïsoleerden (Hortulanus e.a., 2003) voor de Nederlandse bevolking van 18 jaar en ouder.

Zoals te verwachten, is er een sterke samenhang tussen eenzaamheid en zich in de steek gelaten voelen op school of te weinig vriend(in)en hebben. De zeer eenzame en eenzame kinderen voelen zich vaker in de steek gelaten en vinden ook vaker dat ze te weinig vrienden hebben. Ook geven deze kinderen aan feitelijk minder vaak bij vrienden te spelen en nemen ze beduidend minder vaak een vriend(in) mee naar huis.

welbevinden

In de enquête worden twee vragen gesteld die rechtstreeks betrekking hebben op het welbevinden van de kinderen. Aan het begin van de vragenlijst wordt de schoolieren gevraagd een hokje aan te kruisen onder het gezichtje dat het meest overeenkomt met hoe men zich meestal voelt. De antwoordcategorieën bij beide vragen variëren van 'vrolijk', 'rustig', 'onrustig', en 'verdrietig' tot 'boos'.

Zowel de zeer eenzame als eenzame kinderen beantwoorden deze vraag duidelijk anders dan de niet-eenzame kinderen. Door zo'n 20% van de (zeer) eenzame kinderen wordt aangegeven dat zij zich meestal onrustig, verdrietig of boos voelen. Bij de niet-eenzame kinderen is dit 10%. Later in de vragenlijst wordt gevraagd aan te geven hoe men zich meestal thuis voelt. Hier geldt ook dat (zeer) eenzame kinderen vaker onrustig, verdrietig of boos aankruisen dan niet-eenzame kinderen (12%), waarbij de zeer eenzame kinderen dat vaker doen (24%) dan de eenzame kinderen (17%).

gezondheid

In de beleving van de gezondheid scoren de zeer eenzame kinderen slechter dan de beperkt eenzame en niet-eenzame kinderen. Van de zeer eenzame kinderen geeft minder dan een kwart (24%) aan dat het 'zeer goed' is met hun gezondheid. Van de andere kinderen geeft bijna 40% aan dat het 'zeer goed' is met hun gezondheid.

Van de zeer eenzame kinderen ontbijt slechts 75% meestal of (bijna) altijd voordat ze naar school gaan. Bij de andere kinderen is dat 90%.

Eenzaamheid bij kinderen

pesten

Eenzame kinderen geven in vergelijking met niet-eenzamen vaker aan dat ze wel eens gepest worden. De zeer eenzame kinderen worden vaker gepest dan de niet-eenzame kinderen, maar opvallend genoeg minder vaak dan de beperkt eenzame kinderen. Wellicht komt dat doordat de zeer eenzame kinderen minder 'onder de mensen' zijn, en daardoor minder vaak in situaties komen dat ze gepest kunnen worden. Zeer eenzame kinderen blijken wel wat vaker andere kinderen te pesten dan gemiddeld.

Zeer eenzame kinderen doen vaker dingen om erbij te horen, die ze eigenlijk niet willen doen dan andere kinderen: 10% van de zeer eenzame kinderen doet dit (heel) vaak, van alle kinderen te samen is dat 4%. Ook doen ze vaker dingen onder bedreiging: 5% van de zeer eenzame kinderen doet dit (heel vaak) tegenover gemiddeld 2%.

school

Ook over de school zijn een groot aantal vragen gesteld. Deze vragen hebben zowel betrekking op de waardering van de contacten met juf/meester als op de schoolprestaties. Opvallend is dat de zeer eenzame kinderen hun juf of meester duidelijk minder aardig vinden dan de andere kinderen. Gemiddeld zegt 36% de juf of meester altijd aardig te vinden, bij de zeer eenzame kinderen is dat 20%. Ook zegt meer dan 5% de juf of meester nooit aardig te vinden, gemiddeld is dat iets minder dan 2%. Er is ook verschil in waardering voor de didactische prestaties van juf/meester. Een groter deel van de niet-eenzame kinderen (79%) geeft aan vaak of altijd goed geholpen te worden dan de eenzame (72%) of zeer eenzame kinderen (64%).

De zeer eenzame kinderen hebben naar verhouding vaker moeite met de stof. Op de vraag "vind je het moeilijk op school" antwoordt 12% van de zeer eenzame kinderen "veel dingen" of "eigenlijk alles", gemiddeld is dat 4%. Ook geeft een wat groter deel van de zeer eenzame kinderen aan dat ze hun werk nooit of soms niet op tijd af krijgen.

Zowel eenzame als zeer eenzame kinderen vinden het vaker vervelend om naar school te gaan dan niet-eenzame kinderen. Dit zal ongetwijfeld ook te maken hebben met het feit dat men zich vaker in de steek gelaten voelt door klasgenoten en met het gegeven dat ze vaker antwoorden dat er geen of slechts een paar kinderen in de klas zijn met wie ze kunnen opschieten. Overigens is er geen verschil wat het overblijven of gebruik van naschoolse opvang betreft.

vrije tijd

De kinderen hebben ook een groot aantal vragen gekregen over hun vrijetijds-activiteiten. Uit de analyse blijkt dat zeer eenzame kinderen vrijwel alle genoemde activiteiten minder vaak doen, of het nu gaat om stripboeken lezen of om muziek luisteren. Het meest opvallende verschil is te zien bij het buiten spelen. Gemiddeld 2% van de Zeeuwse kinderen in groep 6 zegt nooit buiten te spelen. Bij de zeer eenzame kinderen is dat 14%. De zeer eenzame kinderen die wel buiten spelen, spelen naar verhouding wat meer bij huis en wat minder in de wijk. Zeer eenzame kinderen voelen zich ook minder veilig in de eigen wijk of buurt (37% vindt het niet veilig in de eigen buurt ten opzichte van 16% gemiddeld) en vinden wat vaker dat er onvoldoende kinderen in de buurt wonen om mee te spelen. Er is echter geen verschil als het gaat om lidmaatschap van een (sport-) vereniging. Er is ook geen verschil in het plegen van diefstal of vernieling.

geld

Zeer eenzame kinderen krijgen minder vaak zakgeld: 67% krijgt zakgeld, gemiddeld is dat 82%. Zeer eenzame kinderen geven ook vaker aan dat ze vinden dat ze thuis "arm" zijn of "eerder arm dan rijk": 12% geeft dit aan ten opzichte van 5% gemiddeld.

achtergrond-kenmerken

Uit de analyse van de gegevens blijkt dat eenzaamheid iets meer voorkomt bij jongens dan bij meisjes. 3% van de jongens valt in de categorie zeer eenzaam en 16% in de categorie beperkt eenzaam, bij de meisjes is dat 2% en 11%.

conclusies

Eenzaamheid komt niet vaker voor in éénoudergezinnen: in één oudergezinnen lijkt het juist wat minder voor te komen. Bij kinderen die aangeven dat hun moeder geen betaalde baan heeft, komt eenzaamheid wat meer voor. Eenzaamheid komt vaker voor bij kinderen uit gezinnen met lager opgeleide ouders en nog wat vaker onder kinderen met laag opgeleide ouders gecombineerd met een andere etnische achtergrond (respectievelijk 1.25 en 1.90 leerlingen). Ook kinderen die thuis een andere taal spreken, zijn vaker zeer eenzaam dan gemiddeld (6%).

Er zijn ook verschillen tussen gemeenten. Eenzaamheid komt naar verhouding wat meer voor in Schouwen-Duiveland en Tholen en wat minder in Veere en Kapelle.

Naar schatting zijn in Zeeland ongeveer 800 kinderen in de leeftijd van 7 tot en met 12 jaar zeer eenzaam. Zij hebben geen vriend(in) of iemand anders die zij vertrouwen. Deze kinderen hebben over het algemeen wat meer moeite op school en hun relatie met de juf of meester is ook vaker minder goed.

Onder jongens komt eenzaamheid meer voor dan onder meisjes. Ook onder kinderen met laagopgeleide ouders en kinderen met een anderstalige achtergrond komt eenzaamheid meer voor.

Zeer eenzame kinderen zijn minder actief in hun vrije tijd en spelen ook naar verhouding minder buiten. Zij ervaren hun woonbuurt negatiever als het gaat om veiligheid en kinderen om mee te spelen.

aanbeveling

Eenzame kinderen nemen deel aan de samenleving door naar school te gaan en lid te zijn van verenigingen, maar zij hebben geen 'betekenisvolle' sociale contacten. Scholen, ouders en verenigingen moeten dit bij deze kinderen kunnen signaleren en helpen bij het ontwikkelen van betekenisvolle contacten. Daarnaast is het van belang in te zetten op preventie via programma's die de persoonlijke competenties kunnen versterken op het gebied van het opbouwen, onderhouden en benutten van sociale netwerken. Specifiek noemt Hortulanus (2003) daarbij de drie opvoedmilieus gezin, school en vrije tijd.

literatuur

Hortulanus, R, A. Machielse en L. Meeuwesen (2003). *Sociaal isolement: een studie over sociale contacten en sociaal isolement in Nederland*. Elsevier Overheid: Den Haag.
RMO (1997). *Vereenzaming in de samenleving: advies 1*. SDU Uitgevers: Den Haag.

Colofon

analyse & rapportage:
Ankie Smit &
Wim van Gorsel
Scoop, juni 2005

Postbus 407
4330 AK Middelburg
tel. 0118 68 25 00
fax 0118 63 53 11

